

IMPACTUL REMITENȚELOR ÎN ȚARA DE ORIGINE. STUDIU DE CAZ: FOSTELE STATE SOCIALISTE

Valentina VASILE¹, Prof. univ. dr., CS I,
Institutul de Economie Națională al Academiei Române, România
Elena BUNDUCHI², Cercetător postdoctoral SCOSAAR, Lector univ. dr.,
UMFST „G.E.Palade” din Târgu Mureș, România

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2021.15-04>

Abstract. Fenomenul globalizării exprimat prin libertarea de circulație a persoanelor și a capitalurilor a determinat deschiderea pieței muncii și promovarea de politici de atragere a imigranților pentru acoperirea deficitului de forță de muncă în țările de destinație. Fluxurile predominante au fost din țările mai slab dezvoltate către economiile puternice, capabile să asigure avantaje comparative de câștiguri, condiții de muncă și/sau carieră profesională. Mobilitatea persoanelor pentru muncă generează efecte nu doar la nivelul țărilor de destinație, dar și în țările de origine, deopotrivă favorabile și nefavorabile. Scopul prezentei cercetări constă în identificarea impactului remitențelor în țările de origine asupra nivelului consumului și ratei șomajului, prin aplicarea metodei celor mai mici pătrate generalizată cu efecte fixe și aleatoare, pentru datele de tip panel, în cazul fostelor state socialiste, pentru perioada 2007-2018.

Rezultatele obținute în urma analizei econometrice ne prezintă influența remitențelor asupra consumului gospodăriilor lucrătorilor migranți, prin majorarea acestuia și lipsa oricărui impact asupra ratei șomajului în țara de origine, ceea ce susține ideea migrației persoanelor deja ocupate și mai puțin a șomerilor, cu influență nefavorabilă asupra echilibrelor pieței muncii – cronicizarea deficitului de persoane, de specialiști în domenii critice pentru dezvoltarea economico-socială, de competențe și nivel de pregătire profesională, etc.

Cuvinte cheie: remitențe, consum al gospodăriilor, rata șomajului, foste state socialiste.

Abstract. The globalization expressed by the free movement of persons and capitals has determined the opening of the labor market and the promotion of policies to attract immigrants to cover the labor shortage in the destination countries. The predominant flows were from less developed countries to developed economies, able to provide comparative advantages of earnings, working conditions and/or professional careers. The mobility of people for work generates effects not only at the level of the destination countries, but also in the countries of origin, both favorable and unfavorable. The aim of this research is to identify the impact of remittances in countries of origin on the level of consumption and unemployment rate, by applying the generalized least squares method with fixed and random effects, for panel data, in the case of former socialist states, for 2007-2018.

The results obtained from the econometric analysis show the influence of remittances on the consumption of migrant workers' households, by increasing it, and the lack of any impact on the unemployment rate in the country of origin, which supports the idea of migration of already employed and less of unemployed persons, which means an unfavorable influence on the labor market's balances - the chronicity of the deficit of employed persons, of specialists in critical fields for the socio-economic development, of competences and level of professional training, etc.

Key words: remittances, consumption, unemployment rate, former socialist states.

JEL Classification: F24, E21, E24, P20.

¹ © Valentina Vasile, valentinavasile2009@gmail.com.

² © Elena Bunduchi – autor corespondent, elena.bunduchi@umfst.ro.

Introducere. Într-o societate în care evenimentele extreme, fie ele naturale sau economice ne forțează la comportamente de adaptare este necesar să reacționăm pentru atenuarea efectelor și pentru găsirea unui nou echilibru al dezvoltării și al vieții în comunitate, bazat pe refacere – robustă și rezilientă. Criza financiară din 2008-2009 a schimbat comportamentul migranților nu atât pe termen scurt, cât mai ales ca opțiune pe termen mediu, prin adaptare și relocare. Migrația de revenire - mult discutată după criza financiară a demonstrat că mobilitatea pentru muncă este un proces win-win (Beaton et al., 2017), dar tot mai important pentru țările de destinație (deopotrivă pe termen scurt, mediu și lung) și un factor de risc economic și demografic pe termen mediu și lung pentru țările de origine. Mai mult, sustenabilitatea remitențelor pentru economiile țărilor exportatoare de forță de muncă se dovedește tot mai fragilă, și tot mai multe cercetări evidențiază vulnerabilitățile multiple cu care se confruntă țările de origine ca efect a migrației pentru muncă tot mai intense (Vasile et al., 2020). Lucrarea de față vine să completeze studiile privind externalitățile remitențelor prin analiza binomului sustenabilitatea remitențelor - reziliența demo-economică a țărilor de origine. Analiza post-șoc a comportamentului migranților a demonstrat, pe de o parte, capacitatea acestora de adaptare și, pe de altă parte, fragilitatea sau lipsa de reacție a statelor (de origine) prin politici de optimizare a costurilor migrației – pierderea de forță de muncă tânără, volatilitatea fluxurilor de remitențe, slaba eficiență pe termen mediu și lung a remiterilor, deopotrivă asupra bunăstării gospodăriilor (Vasile & Bunduchi, 2018), cât și pentru mediul de afaceri autohton, precum și gravele efecte propagate asupra comportamentelor sociale și demografice (Faini, 2007).

Așa cum statele primate și-au modelat politicile economice și sociale pentru acoperirea deficitelor de ocupare cu lucrători migranți – fie aceștia lucrători din țările mai puțin dezvoltate ale UE sau din țări terțe, tot așa ar fi fost firesc să constatăm inițiative de păstrare a forței de muncă în țările de origine și asigurarea de oportunități de ocupare decente și eficiente pe piața muncii prin susținerea antreprenoriatului autohton. Evoluția migrației și a remitențelor din ultimele 3 decenii, cu deosebire în perioada post-comunism în Europa și Asia de Vest (fostele state membre URSS) au evidențiat fragilitatea remitențelor ca flux financiar de dezvoltare în țara de origine, chiar și în condițiile în care volumul acestora depășea stocul de ISD.

Descrierea datelor. Datele utilizate în prezenta cercetare cuprind fostele state socialiste, excepție fiind Turkmenistan din lipsa disponibilității datelor. În acest scop am realizat cercetarea econometrică utilizând variabile ale căror sursă de date este identică pentru toate țările cuprinse în cercetare – Indicatorii Băncii Mondiale, pentru perioada 2007-2018, ca urmare a disponibilității datelor pentru Muntenegru și Serbia, care și-au obținut independența abia în anul 2006.

Variabilele utilizate în vederea determinării impactului remitențelor în cazul fostelor state socialiste sunt:

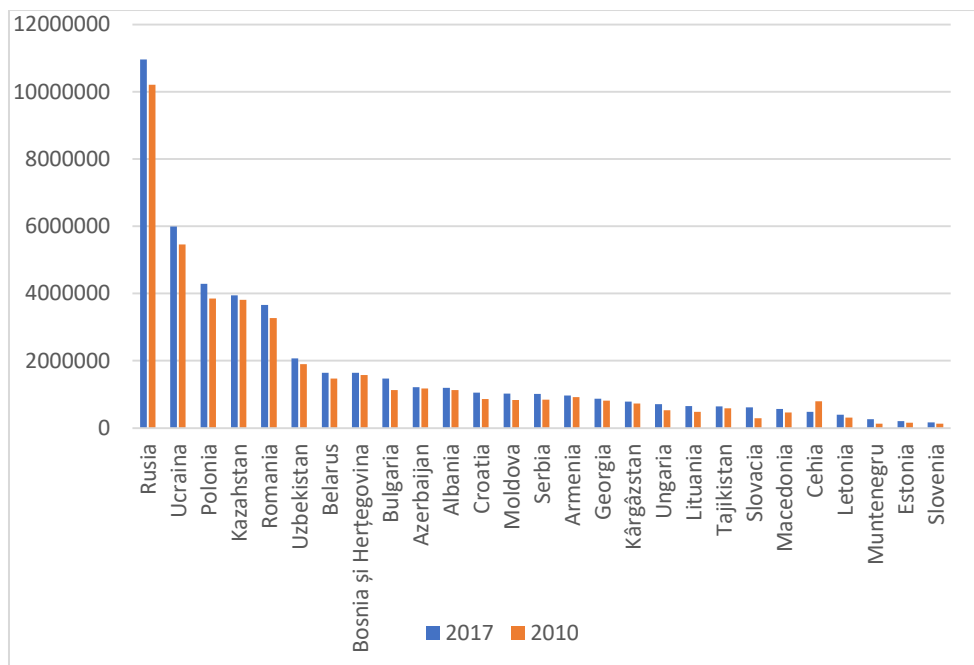
- fluxul de remitențe încasat de țările de origine;
- cheltuielile de consum finale ale gospodăriilor;
- importurile de bunuri și servicii ale țărilor beneficiare;
- ponderea gospodăriilor cu acces la internet;
- rata șomajului în țările de origine.

Graficul 1. Evoluția intrărilor de remitențe în fostele state socialiste în perioada 2007-2018, milioane \$

Sursa: Rezultate generate prin utilizarea limbajului de programare STATA

Conform *Graficului 1* observăm faptul că, în perioada analizată, unele state beneficiază de intrări de remitențe semnificative (Polonia, Ungaria, România, Rusia, Ucraina și Uzbekistan), în timp ce altele înregistrează intrări de remitențe mai reduse (Slovenia, Estonia, Muntenegru, Macedonia și Kazahstan). Ucraina este statul cu cele mai mari fluxuri de remitențe, urmată de Rusia și Polonia, însă cea din urmă înregistrează reduceri ale acestor fluxuri financiare începând cu anul 2009.

Graficul 2. Evoluția stocului de migranți în fostele state socialiste în perioada 2010-2018, persoane

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Băncii Mondiale. Disponibil: <https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>.

Valorile remitențelor sunt corelate cu numărul de migranți aflați în statele de destinație. Astfel, în anul 2018 în cadrul statelor analizate, cel mai mare număr de migranți sunt originari din Rusia (peste 10 milioane persoane), Ucraina (6 milioane persoane), Polonia (4,3 milioane persoane), Kazahstan (3,9 milioane persoane) și România (3,7 milioane persoane), iar cei mai puțini sunt din Slovenia (0,17 milioane persoane), Estonia (0,2 milioane persoane), Muntenegru (0,26 milioane persoane) și Letonia (0,39 milioane persoane).

Din *Graficele 1 și 2* observăm faptul că statele beneficiare de fluxuri importante de remitențe înregistrează un număr mare de migranți și invers, excepție fiind Kazahstanul, a cărui diasporă este formată din peste 3,9 milioane de persoane, însă remitențele încasate nu depășesc 420 milioane de \$, ceea ce ne sugerează faptul că populația migrantă nu are drept scop remiterea către țara de origine, ci dezvoltarea profesională sau chiar migrația permanentă.

Legătura evidentă dintre remitențe și migranți ne sugerează faptul că aceștia, prin remitențele transmise acasă, pot conduce la apariția unor influențe atât la nivel macro, cât și microeconomic.

Graficul 3. Evoluția ratei șomajului în fostele state socialiste în perioada 2007-2018, %

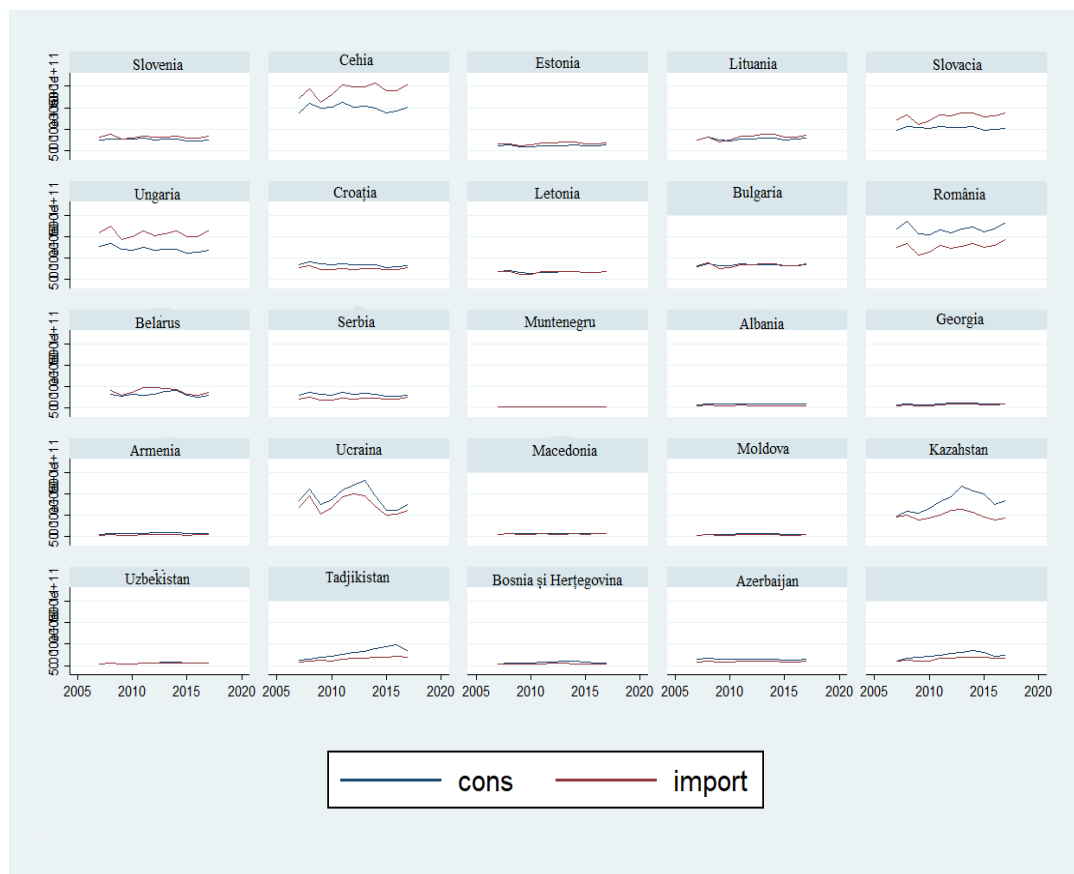
Sursa: Rezultate generate prin utilizarea limbajului de programare STATA

Impactul generat de migrație și implicit de remitențe, care poate fi resimțit imediat de către țara de origine, este asupra ratei șomajului. Remitențele au rol de echilibrare a pieței muncii țărilor de origine în situația în care persoanele aflate în șomaj aleg să migreze către alte state de destinație (Boboc et al., 2012), astfel reducându-se presiunea de pe piața muncii și cea asupra bugetelor privind acordarea indemnizațiilor de șomaj.

Din *Graficul 3* constatăm faptul că în fostele state socialiste, care în prezent sunt membre UE, creșterea ratei șomajului este datorată crizei economice, iar începând cu anul 2014, când variabila analizată a început să scadă, remitențele au avut același comportament, ceea ce contrazice teoria conform căreia creșterea remitențelor are drept efect echilibrarea pieței muncii, respectiv reducerea ratei șomajului. În ceea ce privește statele socialiste non-membre UE, observăm faptul că rata șomajului are o evoluție relativ constantă, fără oscilații semnificative, mai puțin în Macedonia, care are un comportament similar cu al celorlalte state socialiste devenite membre UE.

Pe lângă impactul ce îl pot avea asupra pieței muncii, remitențele exercită influență și asupra indicatorilor de natură macroeconomică, cum ar fi consumul final al gospodăriilor, nivelul importurilor, mai ales în situația în care remitențele sunt utilizate în vederea satisfacerii consumului prin produse

de import și asupra balanței externe de plăți. Pe lângă impactul negativ asupra producătorilor autohtoni, consumul din import al membrilor familiei din țara de origine are și efect de destabilizare a balanței de plăți, care se poate echilibra odată cu intrarea fluxurilor de remitențe.

Graficul 4. Evoluția consumului final al gospodăriilor și a importului de bunuri și servicii în fostele state socialiste în perioada 2007-2018, milioane \$
 Sursa: Rezultate generate prin utilizarea limbajului de programare STATA

Din *Graficul .4* se observă o diferențiere între comportamentul de consum al țărilor analizate. Astfel, țările membre UE, în mod special Cehia, Slovacia, Ungaria, Slovenia și Estonia înregistrează valori totale ale importurilor de bunuri și servicii mai mari decât consumul final al gospodăriilor și balanță de plăți excedentară, ceea ce se explică prin faptul că aceste state tind să importe materie primă utilizată în producerea bunurilor destinate exporturilor. În cazul altor state membre UE, cum sunt Croația și România, observăm o evoluție diferită a variabilelor analizate. Astfel, în cele două state nivelul consumului total al gospodăriilor depășește quantumul importurilor, însă în cazul Croației, balanța de plăți externe este excedentară,

iar în România – deficitară (*Graficul 5*), ceea ce evidențiază dependența celei din urmă de importuri în vederea satisfacerii nevoii de consum a populației.

Graficul 5. Evoluția soldului balanței de plăți externe în fostele state socialiste în perioada 2007-2018, milioane \$

Sursa: Rezultate generate prin utilizarea limbajului de programare STATA

Analizând statele foste socialiste non-membre UE, observăm faptul că înregistrează un deficit de balanță de plăți externe asociat cu un consum bazat pe import, ceea ce presupune faptul că producția autohtonă nu este direcționată spre exporturi și nici măcar suficientă pentru acoperirea nevoii de consum a populației, excepții fiind Rusia, Kazahstan și Uzbekistan, a căror sold al balanței de plăți este unul excedentar.

Graficul 6. Evoluția ponderii gospodăriilor cu acces la internet în fostele state socialiste în perioada 2007-2018, %

Sursa: Rezultate generate prin utilizarea limbajului de programare STATA

Globalizarea și progresul tehnologic s-au resimțit în toate statele cuprinse în cercetare, astfel că ponderea gospodăriilor care au acces la internet, prin intermediul a cel puțin un dispozitiv electronic, a crescut în perioada analizată. Însă, dacă în gospodăriile din statele membre UE nivelul conexiunii la internet oscilează în jurul valorii de 80% la nivelul anului 2018, ponderea gospodăriilor din statele non-membre UE, care au acces la internet este mai redusă și ca urmare a nivelului scăzut de dezvoltare economică. Astfel, în state precum Tadjikistan, Kârgâzstan sau Uzbekistan în jur de doar 20-50% din totalul gospodăriilor beneficiază de internet.

Metodologie. Analiza econometrică se bazează pe două modele utilizând date de tip panel pentru fostele state socialiste în vederea evidențierii impactului remitențelor în țara de origine.

În vederea realizării scopului propus, ipotezele economice testate în cadrul cercetării sunt următoarele:

H1 – remitențele generează impact pozitiv asupra creșterii consumului gospodăriilor lucrătorilor migranți, în țara de origine ;

H2 – accesul la internet al gospodăriilor influențează pozitiv creșterea consumului;

H3 – remitențele contribuie la reducerea ratei șomajului în țara de origine;

H4 – accesul la internet determină reducerea ratei șomajului în țara de origine.

Pentru a testa ipotezele economice propuse, am utilizat metoda celor mai mici pătrate generalizată (GLS) cu efecte fixe și aleatoare pentru datele de tip panel în vederea realizării a două modele, care au următoarea reprezentare grafică:

$$cons_ln_{it} = \beta_0 + \beta_1 \cdot rem_ln_{it} + \beta_2 \cdot acces_internet_{it} + \epsilon_{it},$$

unde:

(*i*) reprezintă statele asupra cărora s-a aplicat modelul de tip panel;

(*t*) reprezintă coordonata de timp la care se referă termenii seriei de timp;

(β_0) reprezintă un scalar, care indică valoarea consumului atunci când variabilele independente sunt egale cu zero;

(β_1) reprezintă un vector dimensional, care indică valoarea medie cu care se va schimba *cons_ln_{it}* când *rem_ln_{it}* se va modifica cu o unitate;

(β_2) reprezintă un vector dimensional, care indică valoarea medie cu care se va schimba *cons_ln_{it}* când acces internet *it* se va modifica cu o unitate.

$$rata_șomaj_{it} = \beta_0 + \beta_1 \cdot rem_{it} + \beta_2 \cdot acces_internet_{it} + \epsilon_{it},$$

unde:

(*i*) reprezintă statele asupra cărora s-a aplicat modelul de tip panel;

(*t*) reprezintă coordonata de timp la care se referă termenii seriei de timp;

(β_0) reprezintă un scalar, care indică valoarea ratei șomajului atunci când variabilele independente sunt egale cu zero;

(β_1) reprezintă un vector dimensional, care indică valoarea medie cu care se va schimba *rata_șomaj_{it}* când *rem_{it}* se va modifica cu o unitate;

(β_2) reprezintă un vector dimensional, care indică valoarea medie cu care se va schimba *rata_șomaj_{it}* când *acces internet_{it}* se va modifica cu o unitate;

În vederea aplicării modelelor econometrice prezentate testat prezența autocorelării datelor prin aplicarea funcției *xtgls* din STATA.

Rezultatele cercetării. În vederea aplicării GLS a fost verificată prezența autocorelării variabilelor în cadrul celor două modele, prin aplicarea funcției

xtgls, iar rezultatele obținute ne permit să concluzionăm că nu este prezentă autocorelarea datelor.

Tabelul 1. Testarea autocorelării datelor

	Prob > chi2 =
Model 1	0.0000
Model 2	0.0000
Model 3	0.0001

Sursa: Rezultate generate prin utilizarea limbajului de programare STATA

Remitențele drept sursă de fluxuri financiare externe, exercită impact asupra țării de origine pe mai multe direcții. Efectul imediat al remitențelor se reflectă în primul rând în consum. Ca urmare a faptului că migranții, în special cei al căror scop îl reprezintă mobilitatea pentru muncă (pentru obținerea unor venituri mai mari pentru îmbunătățirea nivelului de trai al membrilor familiei rămași acasă), remit în țara de origine sume de bani în principal pentru satisfacerea nevoilor de consum curent și dotarea gospodăriilor. Astfel, remitențele tind să aibă efecte imediate în indicatorul de consum total al gospodăriilor. Creșterea veniturilor disponibile ale populației tinde să se materializeze în majorarea cheltuielilor de consum curent, dar și în achiziționarea de bunuri de folosință îndelungată și de noi tehnologii, cu orientare preponderentă către produse din import.

Posibilitatea de achiziționare a calculatoarelor, telefoanelor mobile sau a altor dispozitive din banii primiți de la rudele migrante au favorizat pe lângă posibilitatea de modernizare a gospodăriilor și apariția unui nou comportament de consum, respectiv e-commerce. Astfel, în vederea testării ipotezelor propuse am decis efectuarea unei regresii GLS pentru date de tip panel.

Tabelul 2. Impactul remitențelor și a internetului asupra consumului gospodăriilor utilizând GLS 2007-2018

	Coefficienți	Eroarea standard	Testul t	p-value	Interval de încredere	
Intercept	8.756313	0.292463	29.94	0.000	8.180485	9.332141
Remitențe	0.1777624	0.041033	4.33	0.000	0.096972	0.258552
Internet	0.0027198	0.000703	3.87	0.000	0.001334	0.004104
p-value 0.0000						
Hausman – efecte fixe						

Sursa: Rezultate generate prin utilizarea limbajului de programare STATA

În urma aplicării regresiei GLS observăm faptul că ipoteza de cercetare se confirmă, atât remitențele, cât și accesul la internet a gospodăriilor contribuie la creșterea consumului. Astfel, constatăm faptul că în statele analizate, consumul crește în medie cu 0,18% în situația în care remitențele

primit cresc cu 1% și cu 0,002% odată cu majorarea cu 1% a ponderii gospodăriilor cu acces la internet.

Veniturile disponibile mai mari ale gospodăriilor din țara de origine, ca urmare a remitențelor primite, le permit majorarea cheltuielilor de consum fie a produselor autohtone (pe care le pot cumpăra din piețe) sau de import (din lanțurile de hipermarketuri internaționale). Totodată, acest fenomen, împreună cu modernizarea și tehnologizarea gospodăriilor, prin intermediul sumelor primite din țările de destinație a migranților, a impulsionat dezvoltarea cumpărăturilor online, care la rândul lor conduc la creșterea importurilor, generând astfel un impact negativ asupra Balanței de Plăți Externe, dacă exporturile din statul respectiv nu sunt în măsură să acopere valoarea importurilor.

Tabelul 3. Impactul remitențelor și a internetului asupra ratei șomajului utilizând GLS 2007-2018

	Coeficienți	Eroarea standard	Testul t	p-value	interval confidență
Intercept	14.86478	3.817005	3.89	0.000	7.383589 22.34597
Remitențe	-0.4659016	0.5098058	0.91	0.361	-1.465103 0.5332994
internet	-0.0175136	0.0094011	1.86	0.062	-0.0359394 0.0009122
p-value 0.0512					
Hausman – efecte aleatoare					

Sursa: Rezultate generate prin utilizarea limbajului de programare STATA

Piața muncii este un alt domeniu în care migrația și remitențele au influență, a) fie au rol de echilibrare, ca urmare a reducerii ratei șomajului și încadrarea acelor șomeri în piața muncii din țările de destinație, b) fie de cronicizare a deficitului de ocupare dacă mobilitatea pentru muncă se alimentează din randul persoanelor deja ocupate pe piața țării de origine (dar nemulumite de nivelul veniturilor, conditiile de munca, perspectivele de avansare etc). In ambele situații migrantii accentuează deficitului demografic și îmbătrânirii populației din țara de origine deoarece migrația multianuala pentru munca de cele mai multe ori se transformă în migrație definitivă sau, copii familiilor tinere la randul lor migreaza cu familia, învață și se integrează direct pe piața muncii țării de destinație, renunțând să mai revină în țara de origine a părinților.

Datele disponibile privind rata șomajului în toate statele analizate au permis aplicarea regresiei GLS de determinare a impactului remitențelor și a ponderii gospodăriilor cu acces la internet asupra ratei șomajului. Deși rezultatele așteptate presupuneau prezența unei legături între remitențe și rata șomajului, mai exact anticipam o reducere a ratei șomajului odată cu creșterea remitențelor, analiza econometrică prezintă o situație diferită. Așadar, în cadrul modelului considerat, nu se regăsește nicio influență a celor

două variabile independente asupra ratei șomajului, ceea ce semnifică faptul că persoanele care se află în migrație, nu au plecat din statut de persoană fără sau în căutare de loc de muncă, ci din acela de ocupat pe piața muncii, fiind plătitor de taxe și impozite și contribuind la creșterea economică a statului de origine. Totodată, nici accesul la internet și probabilitatea găsirii unui loc de muncă prin intermediul platformelor on-line sau posibilitatea de ocupare într-o nouă formă – telemunca, nu exercită nicio influență asupra ratei șomajului din fostele state socialiste.

Concluzii. Remitențele sunt rezultatul mobilității pentru muncă și apar preponderent ca motivație (și rezultat așteptat) a migrației pentru categoriile de persoane cu calificare redusă și medie din țările mai puțin dezvoltate economic și/sau emergente. Cercetările anterioare (Vasile et al., 2019) demonstrează impactul semnificativ al remitențelor în țările de origine, generând efecte la nivel micro și macroeconomic în cazul României și al Moldovei și, de aceea am extins cercetarea privind analiza comportamentului remitențelor în cadrul bazinului fostelor state socialiste.

În urma aplicării metodei celor mai mici pătrate generalizată cu efecte fixe și aleatoare pentru datele de tip panel s-au confirmat ipotezele H1 și H2. Astfel, creșterea remitențelor generează creșterea veniturilor populației, care tinde să consume mai mult, însă consumul este preponderent din import, ceea ce conduce la dezechilibre pe balanța de plăți și încetinirea creșterii producției naționale. Accesul la internet a populației generează, de asemenea, creșterea consumului din import, ca urmare a dezvoltării comerțului online. Totodată, lipsa oricărei influențe semnificative a remitențelor asupra ratei șomajului demonstrează că mobilitatea pentru muncă este nu neapărat din lipsa locurilor de muncă ci din alte motive, respectiv nivelul castigului din muncă (nesatisfăcător sau insuficient față de nevoile gospodăriei), condiții de muncă (necorespunzătoare or lipsa dotării tehnologice strict necesare unei activități adecvate), lipsa perspectivelor de avansare în carieră (pentru cei mediu calificați și din grupele de populație tânără), etc. Influența nesemnificativă a remitențelor asupra ratei șomajului ne indică și alte cel puțin două comportamente: a) migranții pot aștepta oportunitatea mobilității prin activitate în economia subterană și b) situațiile conjuncturale de tipul crizei financiare nu au determinat revenirea acestora în țara de origine și presiunea asupra șomajului; datele statistice analizate au evidențiat că aceștia au ramas ca lucrători migranți, cu sau fără schimbarea țării de imigrație, stocul net total de populație migrantă rămânând relativ constant sau, în unele cazuri precum România crescând. Lipsa politicilor de reținere a forței de muncă pe piața muncii țării de origine se evidențiază prin constatarea reeșită din analize că mobilitatea pentru muncă provine, preponderent din ocupare și prea puțin din situația de șomeri în țara de origine.

O alta concluzie importantă o reprezintă aceea că, lipsa condițiilor decente de muncă și viață în țara de origine alimentează în continuare fluxurile de lucrători migranți din țările foste socialiste analizate în prezenta lucrare. În plus, analiza seriei de date pe perioada 2007-2018 a evidențiat un comportament de adaptare, respectiv de mobilitate multianuală, inclusiv în perioade de criză. Același comportament l-am constatat și din datele parțiale pe care le avem pentru perioada pandemiei, fapt pentru care ne propunem să completăm cercetarea noastră prin extinderea perioadei de analiză până în prezent. Deși informația este insuficientă putem preciza că migrații pentru muncă dovedesc reziliență și flexibilitate în menținerea statutului de imigrant, constatare pe care ne propunem să o validăm prin cercetări viitoare specifice.

REFERINȚE

- Beaton, M. K., Cerovic, M. S., Galdamez, M., Hadzi-Vaskov, M., Loyola, F., Koczan, Z., ... & Wong, J. (2017). Migration and remittances in Latin America and the Caribbean: engines of growth and macroeconomic stabilizers? International Monetary Fund.
- Faini, R. (2007). Migration and remittances: the impact on countries of origin. Migration and Development: Mutual Benefits?
- Vasile, V., & Bunduchi, E. (2018). Impactul economic comparativ al remitențelor față de ISD asupra creșterii economice. Creșterea economică în condițiile globalizării, 88-93.
- Vasile, V., Bunduchi, E., Daniel, Ș., & Comes, C. A. (2019). Impact of remittances on the country of origin. Multidimensional analysis at macro and microeconomic level. Case study Romania and Moldova. *Romanian Statistical Review*, 4.
- Vasile, V., Ștefan, D., Comes, C. A., Bunduchi, E., & Ștefan, A. B. (2020). FDI or remittances for sustainable external financial inflows. Theoretical delimitations and practical evidence using Granger causality. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 23(4), 131.
- World Bank. (2021). Bilateral Migration Matrix 2017. Migration and Remittances Data.
<https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>.